

อ่าวบ้านดอน หรือ Bay of Bandon คือบริเวณของทะเลที่มีมาตั้งแต่โบราณ ดังปรากฏชื่อในหนังสือภูมิศาสตร์ของปโตเลมี (Ptolemy's Geography) ลักษณะเป็นเว้าขนาดใหญ่เว้าเข้ามาในแผ่นดิน คล้ายรูปตัวยูทางชายฝั่งทะเลตะวันออกหรือชายฝั่งอ่าวไทย ความลาดชันต่ำและสภาพน้ำทะเลอยู่ในระดับไม่ลึกมากประมาณ 1-5 เมตร มีหาดโคลนเลนกว้างใหญ่ยื่นออกจากชายฝั่งประมาณ 1-2 กิโลเมตร บริเวณอ่าวด้านในมีพื้นฐานแบบสันดอนจะงอยชายฝั่งเป็นแนวหยักตรงขึ้นไปทางเหนือแล้วเปลี่ยนแนวไปทางด้านตะวันออก จนเกิดดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำรูปตีนนก บริเวณดังกล่าวเป็นจุดบรรจบระหว่างน้ำจืดกับน้ำทะเล แม่น้ำตาปี แม่น้ำพุมดวง และลำคลองต่างๆ เช่น คลองกระแฉะ คลองพุนพิน คลองไชยา และคลองท่าเคย เป็นต้น ไหลรวมลงสู่อ่าว พร้อมพัดพาตะกอนแร่ธาตุต่างๆ ลงสู่ท้องทะเล ส่งผลให้บริเวณอ่าวบ้านดอนมีความอุดมสมบูรณ์สูง ระบบนิเวศหลากหลาย ป่าชายเลนกระจายตลอดแนวชายฝั่ง กลายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตและวางไข่ของสัตว์น้ำนานาพันธุ์ แม่น้ำตาปียังพัดพาเอาโคลนและดินทรายมาถมปากอ่าวให้ดินเลนเกิดเป็นสันดอนออกไปปีละประมาณ 10-20 เซนติเมตร ทำให้ชายฝั่งถอยออกไปใกล้ชิดกับท้องทะเลมากขึ้นในเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ พื้นที่ที่ถูกใช้เพื่อปลูกสร้างร้านอาหารทะเลที่ขึ้นชื่อของสุราษฎร์ธานี

เมื่อพิจารณาอาณาเขตของอ่าวบ้านดอนแล้วพบว่ายังคงมีความเข้าใจที่แตกต่างกันไป จากข้อมูลหลักสำคัญที่มีความสอดคล้องกันหลายแหล่ง อ่าวบ้านดอนมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ และ

งมหอย อ่าวบ้านดอน ในนิราศ เกาะแก้วกัลกัตตา

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้หอยชุมคือสภาพภูมิประเทศ
และสภาพภูมิอากาศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของหอยนานาชนิด
รวมถึงลักษณะการขึ้นลงของน้ำทะเลที่ไม่รุนแรงและเปลี่ยนแปลงมากนัก
ประกอบกับเป็นจุดบรรจบกันระหว่างน้ำจืดกับน้ำทะเลจนเกิดเป็นน้ำกร่อย
ทำให้ระดับความเค็มของน้ำทะเลอยู่ในภาวะสมดุล
เหมาะกับการเจริญเติบโตของหอย

อำเภอดอนสัก โดยยึดตามแนวเส้นตัดจากแหลมชุก
ในเขตอำเภอไชยาถึงแหลมกุลาในเขตอำเภอดอนสัก
เป็นระยะทาง 41 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมกันประมาณ
695 ตารางกิโลเมตร หรือ 434,375 ไร่ โดยมีชายฝั่ง
ทะเลตลอดอ่าวเป็นทะเลตื้นยาว 88 กิโลเมตร คิดพื้นที่
อ่าวห่างชายฝั่ง 3 กิโลเมตร จะมีพื้นที่ 164,375 ไร่
(ทวีศักดิ์ สุจริตน์, 2551)

หากมองในแง่ภูมิทางโบราณคดีแล้ว ประชุม
ชุมเพ็ญพันธุ์ เสนอว่า อ่าวบ้านดอนแบ่งออกเป็น
อ่าวเล็ก 2 อ่าว คือ อ่าวไชยา ซึ่งอยู่ระหว่างแหลมชุก
ในเขตอำเภอไชยาจนถึงแหลมพันธุหา มีความกว้าง
16 กิโลเมตร คลองสายสำคัญที่ไหลลงสู่อ่าวนี้ คือ
คลองไชยา ส่วนอีกอ่าวหนึ่งคือ อ่าวกาญจนดิษฐ์
อยู่ระหว่างแหลมพันธุหาจนถึงแหลมคู้งหม้อในเขต

อำเภอกาญจนดิษฐ์ มีความกว้าง 24 กิโลเมตร มี
แม่น้ำตาปีไหลลงสู่อ่าวนี้ (ประทุม ชุ่มเพ็ญพันธุ์, 2527,
น. 115) ข้อเสนองานประทุมสอดคล้องกับการวิเคราะห์
แหล่งโบราณคดีตามแนวทางของพุทธทาสภิกขุ

ขณะที่ข้อมูลของโครงการจัดการทรัพยากร
ชายฝั่งได้กล่าวถึงอาณาเขตของอ่าวบ้านดอน โดย
ผนวกรวมพื้นที่อำเภอท่าชนะ และอำเภอเกาะสมุย
เอาไว้ด้วย (อ่าวบ้านดอน: แผนที่ความเปราะบาง
ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2549, น. 1)
อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามชาวบ้านที่ออกเรือ
ทำประมงในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนได้ความว่า
อาณาเขตของอ่าวบ้านดอนน่าจะจำกัดอยู่เพียงแค่
แหลมชุกในเขตอำเภอไชยาถึงแหลมกุลาในเขต
อำเภอดอนสัก ดังปรากฏในแผนที่เป็นเงื่อนน้ำขนาดใหญ่
ว่าเข้ามาแผ่นดินคล้ายรูปตัวยูเท่านั้น อาจพอ
อนุโลมได้ถึงพื้นที่ทะเลโคลนเลนในเขตอำเภอ
ท่าชนะเพียงเล็กน้อย ส่วนที่พื้นออกไปในเขตทะเล
ระดับน้ำลึกมากไม่ถือว่าเป็นอ่าวบ้านดอน จึงไม่นับ
รวมเขตพื้นที่อำเภอเกาะสมุย รวมถึงฝั่งน้ำทะเลเล็ก
ในเขตอำเภอดอนสักและในเขตอำเภอท่าชนะ
(เกลี้ยง, สัมภาษณ์. 8 มีนาคม 2557.)

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนกลายเป็นแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะหอยของอ่าวบ้านดอนขึ้นชื่อลือชาว่าชุกชุมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้หอยชุมคือสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของหอยนานาชนิด รวมถึงลักษณะการขึ้นลงของน้ำทะเลที่ไม่รุนแรงและเปลี่ยนแปลงมากนัก ประกอบกับเป็นจุดบรรจบกันระหว่างน้ำจืดกับน้ำทะเลจนเกิดเป็นน้ำกร่อยทำให้ระดับความเค็มของน้ำทะเลอยู่ในภาวะสมดุลเหมาะกับการเจริญเติบโตของหอย อ่าวบ้านดอนยังเป็นแนวน้ำพุร้อนผุดขึ้นเป็นระยะๆ เมื่อน้ำทะเลได้รับความร้อนจึงทำให้อุณหภูมิของน้ำไม่เหมือนที่อื่น เหมาะสมต่อการเกิดแพลงก์ตอนซึ่งเป็นอาหารสำคัญของหอย

ปริมาณหอยตามธรรมชาติ
ในบริเวณพื้นที่อ่าวบ้านดอน
มีแนวโน้มลดลงค่อนข้างมาก
ภายหลังการประกาศใช้
แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
ฉบับที่ 1 เมื่อปี 2504
ภาครัฐได้ส่งเสริมการพัฒนา
อาชีพประมงให้มีความทันสมัย
มากขึ้นเพื่อตอบสนอง
การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า มีหอยชุกชุมในพื้นที่บริเวณอ่าวบ้านดอนคือ กลอนนิราศเกาะแก้วกาลกัตตา ของ พระราชสมบัตติ (การเวก รัตนกุล) กลอนนิราศเรื่องนี้พิมพ์เป็นเล่มขึ้นครั้งแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม ปี 2463 เนื่องจากหลวงอนุพันธ์ไพโรสณฑ์ได้ขออนุญาตหอพระสมุดวชิรญาณเพื่อนำต้นฉบับเดิมของพระราชสมบัตติมาพิมพ์แจกในงานปลงศพ นางเปลี่ยยน โอสถานนท์ ผู้เป็นมารดา เนื้อหากลอนนิราศบรรยายถึงการเดินทางของพระราชสมบัตติเพื่อไปซื้อเพชรพลอย ณ เมืองกาลกัตตา ประเทศอินเดีย มาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สืบเนื่องจากเมื่อปี 2402 พระยาไทรบุรีในขณะนั้นได้เข้าเฝ้ากราบทูลถวายบังคมลากลับไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระราชสมบัตติเป็นข้าหลวงไปหาซื้อเพชรที่เมืองกาลกัตตา และเดินทางลงเรือกำปั่นไปพร้อมกับพระยาไทรบุรีเพื่อต่อเรือเมลด์กลไฟที่เกาะหมากต่อไปยังกาลกัตตา ปรากฏว่าระหว่างทางถ่านหมด ต้องแวะเทียบเรือที่เมืองร่างกุ้งของพม่า ในที่สุดก็ไปถึงกาลกัตตา พร้อมทั้งยังนั่งรถไฟไปดูการปลุกผีที่เมืองปาลีตะบุตรด้วย การเดินทางผจญภัยครั้งนี้ของพระราชสมบัตติน่าสนใจยิ่ง สิ่งที่บันทึกไว้ในนิราศสะท้อนให้เห็นสิ่งที่พบเห็นขณะผ่านไปในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะการบรรยายภาพของหัวเมืองภาคใต้ต่างๆ นับว่าเป็นหลักฐานสำคัญอีกชิ้นที่ควรนำมาศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจในกลอนนิราศเกาะแก้วกาลกัตตา คือ การกล่าวถึงความชุกชุมของหอยต่างๆ ในพื้นที่บริเวณอ่าวบ้านดอน ผู้แต่งคือพระราชสมบัตติเล่าถึงตอนขากลับคืนสู่สยาม แล้วเรือแล่นผ่านเกาะปราบซึ่งเป็นเกาะเล็กๆ ในอ่าวบ้านดอน พวกคนบนเรือได้ลงไปดำนังมหาหอยที่มีอยู่ชุกชุมหลากหลายพันธุ์ขึ้นมาประกอบอาหารกินกัน ดังความที่ว่า

ถึงเกาะปราบราบเตียนตลอดเกาะ
เกิดละเมาะหาดต้นพันโคล
ให้หยุดจอดทอดสมอลงเรือไว้
บ้างจับไปเดินเล่นเย็นสบาย
บ้างลงน้ำดำคว้างมหาหอย
ตัวใหญ่น้อยเก็บใส่เรือเห็นเหลือหลาย
กั้งหอยแครงหอยแมลงภู่และหอยคาย
กั้งหอยทรายหอยกาบหอยนางรม
บ้างได้หอยกะจิสะกะจิหรืด
ตัวนืดนืดลายดีดีก็มีถม
บ้างร้องบอกหลอกเพื่อนให้หลงม
ว่าชายตมที่ตรงนี้หอยมีชุม
บ้างเก็บได้ใส่กองอัคคีเผา
บ้างก็เอาใส่หม้อเอาไฟสุ่ม
ดูกินเล่นเปนอร่อยเพราะหอยชุม
พวกหนุ่มหนุ่มร้องขอหน่อยหอยใครมี

(พระราชสมบัตติ, 2463, น.47)

จากกลอนข้างต้น พบว่ามีการเอ่ยถึงหอยต่างๆ นานาในพื้นที่อ่าวบ้านดอนทั้งหอยแครง หอยแมลงภู และหอยนางรม เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงทรัพยากรหอยตามธรรมชาติที่มีอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารให้กับชาวประมงชายฝั่งและชาวเรือที่สัญจรผ่านไปมา นับแต่อดีต กลายเป็นทรัพยากรทางทะเลที่ขึ้นชื่อของสุราษฎร์ธานีตราบนานนับปัจจุบัน โดยเฉพาะหอยนางรมของอ่าวบ้านดอนเป็นหอยพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่ เรียกว่า *หอยตะไกร* จนปรากฏในคำขวัญประจำจังหวัดว่า *หอยใหญ่* อย่างไรก็ตาม ปริมาณหอยตามธรรมชาติในบริเวณพื้นที่อ่าวบ้านดอนมีแนวโน้มลดลงค่อนข้างมาก ภายหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อปี 2504 ภาครัฐได้ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพประมงให้มีความทันสมัยมากขึ้นเพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เริ่มมีเรือประมงเชิงพาณิชย์เข้ามาใน

ท้องทะเลอ่าวบ้านดอนมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นเรืออวนลาก อวนรุน ส่งผลให้ชาวประมงสามารถออกไปสู่พื้นที่น้ำลึกและจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นกว่าเดิม ในปี 2505 เริ่มมีการเพาะเลี้ยงหอยแครงและหอยนางรม แต่ยังถือว่ามีความน้อยถือเป็นช่วงทดลองเลี้ยง แต่ยังไม่มีการล้อมเป็นคอกกลางท้องทะเล แต่เลี้ยงไว้ตามบริเวณไม่ไกลจากชายฝั่งมากนักจนช่วงปี 2522 การประกาศนโยบายเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องพื้นที่อนุญาตเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้แบ่งเป็นพื้นที่อนุญาตเลี้ยงหอยนับแต่นั้นดูเหมือนว่า ทรัพยากรหอยในอ่าวบ้านดอนส่วนใหญ่จะมีได้เป็นเช่นเดียวกับหอยที่ปรากฏในกลอนนิราศ เกาะแก้วกาลกัตาตา ของ พระราชสมภดิอีกแล้วทว่า กลับเป็นหอยที่เลี้ยงไว้ในเชิงพาณิชย์ซึ่งเป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปอย่างกว้างขวาง ■

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2549). **สุราษฎร์ธานี; ลุ่มตาปี ศรีวิชัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง. (2549). **อ่าวบ้านดอน: แผนที่ความเปราะบางของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : บริษัท จีไอเมติกเทคโนโลยีจำกัด
- ทวีศักดิ์ สุขรัตน์. (2551). **การสังเคราะห์ภาพรวมอ่าวบ้านดอน**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2527). ทำทอง-กาญจนดิษฐ์. **ศรีวิชัย วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี** 8(1), 115-126
- พระเทพวิสุทธิเมธี (เงื่อม). (2529). **แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา.
- พระราชสมภดิ (การเวก รัตนกุล). (2463). **กลอนนิราศเกาะแก้วกาลกัตาตา**. พระนคร: ไสภณพิพรรธนนคร.

สัมภาษณ์

เกลี้ยง (2557, 8 มีนาคม). ชาวประมงพื้นบ้าน อำเภอดอนสัก. [บทสัมภาษณ์].